

Piiride katsetamine on teismeea paratamatu etapp, mil vanemate moraalilugemisest tähtsamaks kujuneb sõprade arvamus. Pahatihti satuvad iseseisvustuhinas mässumeelsed noored ent halba seltskonda ja pahandustesse.

TEKST KRISTA KIIN
FOTOD VIDA PRESS,
MAILIIS OLLINO /
PÄRNU POSTIMEES

Võimalus vabadust võtmata

Agnes ja Merike tunnevad taas lähedust ja teineteisemõistmist.

Pärnu koolitüdruk **Agnes Lilletai** jõudis alaealiste komisjoni ette 14aastaselt – keegi oli purjus noori avalikus kohas larmamas nähes kutsunud politsei ning Agnes ja tema sõbrad viidi kaines-tusmajja. “Sealt saadud tütre telefonikõne oli täielik šokk,” meenu-tab ema **Merike Lilletai**. “Mis meil ometi valesti läks?”

VANGLAASEMEL TERAAPIASSE

Agnes oli alkoholilõhnadega koju tulnud juba korra varemgi. “Siis oli tüdruk telefoni ära kaotanud ning koju jõudes sulgus ta oma tuppa. Arvasime, et kummalise käitumise põhjuseks on kellegagi riidumine. Agnese haiglasse sattunud sõbranna emalt saime aga teada, et tüdrukud olid joonud. Lootsime, et asi piirdub selle ühe korraga – ikka ju usaldad oma last ja arvad temast parimat,” kirjeldab Merike.

Paraku probleemid jätkusid: Agnes puudus koolist, tema hinded ja käitumine halvenesid, alkoholi-tarbimine kestis edasi ja suhted

vanematega olid konfliktsed. Pöörde-punktiks oli politseile vahelejäamine ja alaealiste komisjon. Osa Agnese sõpradest sattus koguni vanglasse.

Agnes ja tema vanemad suunati mitmedimensioonilise pereteraapia (*multidimensional family therapy*, edaspidi MDFT) programmi, mida

Osa Agnese sõpradest sattus koguni vanglasse.

rakendatakse Eestis alaealiste vangistamise moodsa alternatiivina 2015. aastast. “Teraapia on välja töötatud 1980. aastate lõpul Miami ülikoolis ning seda kasutatakse Ameerikas, Kanadas ja paljudes Euroopa riikides,” räägib terapeut **Mari Tikerpuu**.

“MDFT on sekkumisprogramm tõsiste probleemidega (uimastite tarvitamine, koolist kõrvalehoidmine, õigusrikkumised, suhte probleemid) noortele ja nende peredele. Eeliseks teiste teraapiate ees on selle pikaajalisus (kestab kuni pool aastat), intensiivsus (pidev kontakt noore ja perega) ning mitmekülgus (töö eri

tasandite ja võtmeisikutega). Eestis on MDFT peamine sihtgrupp õigusrikkumisi toime pannud alaealised, eesmärgiks on ennetada korduvaid rikkumisi. MDFT on mõeldud kõige keerukamate probleemidega noortele, kes satuvad õigussüsteemi vaatevälja, ning teraapia peab olema reaalseks alternatiiviks noorte suunamisele erikooli või vanglasse.

Kindlasti ei ole programm mõeldud karistamiseks, vaid tegu on ennetava meetodiga. Ehkki noore suunavad programmis osalema tavakodaniku silmis n-ö karistavad organid (politsei, prokuratuur, kriminaalhooldus, kohus ja alaealiste komisjonid), on kõikide suunajate soov anda noorele siiski veel üks võimalus. Paraku on peresid, kelle "tulekahju" on niivõrd suur ja kaua kestnud, et selle kustutamiseks on jõud otsas nii noorel kui ka vanemal, mistõttu on mõned noored sattunud ikkagi ka vanglasse ja erikooli."

UUESTI USALDADES

Võib kõlada ebatõenäoliselt, et pereteraapia suudab aidata kuritegelikule teele kaldunud noori, kuid MDFT toimib tõesti. Poole aasta jooksul kohtusid Lilletaid terapeudiga kaks-kolm korda nädalas ning seanssidel käidi nii kogu perega kui ka eraldi. Merike peab oluliseks olukorra analüüsimist, mis pani mõtlema tagajärgede ja tuleviku peale: "On ju mugav süüdistada last, et ta jõi, kakles ja koolist puudus, kuid teraapia käigus mõistsime mehega, et oleme ka ise vigu teinud. Kuidagi oli viimaste aastatega kujunenud, et me ei

võtnud enam midagi perega koost ette, elasime oma argielu mullis. Mees on kaugsõiduautojuht, seega pidevalt kodunt ära, poeg kolis Tartusse õppima, Agnes oli samuti kogu aeg kodunt ära. Kui ta sai koolis halva hinde või märkuse, kritiseerisin ja karjusin, mitte ei kuulnud teda. Iga pisiasi tekitas tüli. Kuna tütar sõpru koju ei toonud, puudus ka võimalus kontrollida, kellega ta lävib. Nii meie võõrandumine tasahaaval tekkis..."

Merikesele meeldis, et terapeut ei kritiseerinud ega lugenud moraali, vaid võimaldas küsimustega igal pereliikmel endal jõuda

"Teraapia peab olema alternatiiviks noorte suunamisele erikooli või vanglasse."

MARI TIKERPUU

arusaamiseni, mis kriisini viis ja mida võiks muuta rahulolematust tekitavates asjades.

Praegu, mil intensiivsest pooleaastasest teraapiast ja sama pikast järelnõustamisest on möödas paar kuud, on peres paljugi hoopis teistmoodi. "Püüame käia nädalavahetustel koos väljas söömas ning leida mehega aega ka kahekesi olemiseks," räägib Merike. "Kui varem läksin Agnese kehvade hinnete peale närvi, siis nüüd oskan küsida, miks on asjad nii või naa. Tütrega šopates me enam ei

"Kuritegelikust käitumisest kasvatakse enamasti välja."

JAKO SALLA

karju vastastikku, vaid aktsepteerime teineteise rõivamaitsset. Agnes liigub nüüd teises ringkonnas ning on sõpru ka koju toonud, pidades kinni kojutuleku kellaaegadest. Agnes on tark tüdruk, kes on aru saanud, mis tal kaotada on ja et igal teol on tagajärjed. Muidugi on mul hirm tagasilanguse pärast, kuid jälgime olukorda ja tugevaks põhjaks on omavaheline usaldus."

Ka Agnes ise kinnitab, et vana elu juurde ta tagasi pöörduda ei taha.

ÕPIME JA ÕPETAME VASTUTAMA

"Nii nagu Agnese, on ka teiste MDFT-programmi suunatud noorte puhul probleemid kestnud pikalt, kuid alanud tihti sarnaselt. Lapse käitumine on koolis muutunud, näiteks on väga avatud ja sotsiaalne laps muutunud kinniseks ja eemalehoidvaks või vastupidi, tagasihoidlik laps hakanud väljakutsuvalt ja üleolevalt käituma," märgib Mari Tikerpuu. "Iseloomulik on, et lapse motivatsioon ja huvi õppimise vastu vähenevad, klassikaaslastega tekib rohkem tülisid, sagenevad konfliktid õpetajatega, hakatakse tundidest puuduma, tänaval sihitult hulkuma ja kojuminekut vältima, ei osaleta huvitegevuses. Lapse tutvusringkond muutub, ta jääb vahele alkoholitarbimise ja/või suitsetamisega, ilmub lõhnadega koju või kooli. Need on ainult mõned märgid, et lapse või noore elus on midagi korrast ära ja ta võib abi vajada. Kindlasti on oluline eristada käitumismuutusi, mis on tingitud noore ealisest arengust, kuid ignoreerida ei tohiks käitumist, mis last ühel või teisel moel kahjustab."

Tikerpuu sõnul ei ole üht kindlat põhjust, miks noored halvale teele satuvad, vaid on eri tegurid, mis kaasa aitavad. "Soodne pinnas noorega seotud probleemide tekkeks on düsfunktsionaalsed suhted peres, lisaks võib suur peresisene muutus (vanema või muu lähedase isiku sõltuvus, haigus või surm) suurendada lapse ärevust, mis lükkab lumepalli veerema. Olgu põhjus milline tahes, võib vanem jõuda ühel hetkel küsimuseni, kuidas oma last kõige hullemast päästa, kui ees terendab noore vanglasse sattumise.

Kõige olulisem on mõista, et laps või noor, kes on probleemide segapuntrasse sattunud, vajab sealt väljatulekuks abi ja tuge eelkõige vanematelt ja teistelt pereliikmetelt. Mures noor ei ole võimeline ilma turvavõrgustikuta oma probleeme lahendama. Terapeudi abiga on perel võimalik

Alaealiste kuritegevus ja karistamine

- 2015. aastal registreeriti Eestis 1428 alaealiste toime pandud kuritegu. Võrreldes 2005. aastaga on alaealiste kuritegude arv kolm korda vähenenud.
- Eestis reageerib politsei laste väärteguvõrgude ehk kergemate õigusrikkumiste korral enamjaolt rahatrahvi määramisega, viimasel kahel aastal trahviti alaealisi keskmiselt 70–80% juhtudel.
- 2015. aastal määras politsei alaealiste karistamiseks ligi 6200 rahatrahvi ligemale 270 000 euro ulatuses. Lastele mõistetud trahvid jäid vahemikku 12–1200 eurot, enim trahve määrati alkoholi tarvitamise, suitsetamise, liiklusnõuete mittetäitmise ja pisivarguste eest.
- 2015. aastast on kõige probleemsemad alaealised justiitsministeeriumi huviorbiidis seoses sekkumisprogrammiga MDFT, mis on suunatud tõsiste õigusrikkumistega (sh uimastite tarvitamine, koolist kõrvalehoidmine, kuritegevus) noorte ja nende perede abistamisele.
- MDFT on mõeldud 11–19aastastele lastele ja noortele.
- Eestis tegutseb praegu 18 psühholoogi- ja sotsiaaltöö taustaga MDFT-terapeuti. Programmi on läbinud üle 130 pere ja praegu on töös ligi 100 juhtumit.

Allikas: justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakonna analüüsitalituse juhataja Jako Salla

probleemirägastikust väljapääsu leida, omandades uusi teadmisi ja oskusi kriisidega toime tulla ning neid edaspidi ennetada.”

Tänapäeval soovitatakse laste õigusrikkumiste käsitlemisel trahvi määramise ja arestimise asemel lähtuda hoopis sellest, et noor võtaks vastutuse. “Juhtumite lahendamisel tuleks eelistada mittekaristuslikke mõjutusvahendeid, näiteks kahju heastamist, osapoolte lepitamist või sotsiaalprogrammis osalemist,” räägib justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakonna analüüsitalituse juhataja **Jako Salla**.

“Praktikas rakendatakse nimetatud menetlusalternatiive aga harva. Noorte õigusrikkumistele reageerimisel on oluline silmas pidada, et enamikul juhtudel on need noorukieas juhuslikud ja väljendavad puberteedia mäsusumeelsust. Kuritegelik käitumine tegelikult enamasti ei jätku, sellest kasvatakse välja. Sellistel juhtudel ei ole üle reageerimine mitte ainult ebamõistlik, vaid isegi riskantne. Samas on meil sadu noori, kelle probleemid on väga keerulised ja kelle puhul on oluline ennetada nende kuhjumist. Eriti tähtis on seejuures reageerida probleemile, mis on vastava käitumiseni viinud, mitte toime pandud õigusrikkumisele kitsalt.”

Salla sõnul pannakse alaealiste õigusrikkumiste käsitlemisel üha rohkem rõhku perepõhiste sekkumisprogrammidele, mida toetatakse ka uues koalitsioonilepingus. “Toimivate ja usaldavate peresuhete loomine on parim viis probleeme lahendada – alaealiste õigusrikkumiste tegelik alge peitubki sageli just katkistes peresuhetes ja et esile kutsuda positiivne muutus noore elus, tuleb sealt alustada.”

